

Jak vypadá konec světa

*Toto pak všechno u figúře dalo se jim,
a napsáno jest k napomenutí našemu,
kteříž jsme na konci světa.*

1Kor 10,11 (KRAL)

*Požehnaná Trojice učiní posledního
dne velký skutek, jak jsem uzřela,
a jaký to skutek bude a jak se stane,
neví žádný tvor... a nebude vědět,
dokud nebude dokonán. Ten velký
skutek ustanovil náš Bůh a Pán
před počátkem věků, uchovával
a skrýval jej ve svém požehnaném
srdci a ví o něm pouze on sám a tím
skutkem všechno napraví. Neboť
stejně jako požehnaná Trojice
stvořila všechny věci z ničeho, stejně
tak tato požehnaná Trojice napraví
všechno, co v pořádku není...*

Juliana z Norwiche (1342-1416), *DT*
kap. 32, čes. výbor, Karmelitánské
nakl. Kostelní Vydří, 1997

Zastánci doslovné platnosti Písma budou mít asi trochu potíž dovést, že ono “jsme na konci světa”, jež napsal Pavel v prvním století, platí v neztenčené míře nyní jako tehdy, a že tedy ten konec světa trvá už bratru dva tisíce let. A pokud navíc ještě berou za bernou minci biblickou chronologii, podle níž je svět starý nějakých těch šest tisíc let, nevysvětluje se jim asi současná existence světa lehce. Ale dost vtípků. Apoštol vnímal situaci svou i ostatních křesťanů jako těch, kdo jsou na konci světa. Jak a v čem? Představovali si oni dávní křesťané, jedni z vůbec prvních, kdo se takto mohli označovat, bezprostřední fyzický zánik světa? To je dost možné. Ale nedošlo k němu a vírou ani životním zaměřením křesťanů to nějak příliš neotřásl. Muselo tedy za tímto Pavlovým slovem, pokud nebylo řečeno jen tak do větru, být ještě něco jiného, nějaký pocit, jenž nám svědčí, promlouvá o konci světa, byť vnější situace na to nemusí vypadat. Než se však dostaneme k tomu, co by jim mohlo být, uděláme si nejprve malou okružní jízdu dějinami.

Podobné pocity, že totiž brzy nastane, nebo snad již nastává konec světa, mívali lidé i jindy. Středověk byl na podobné představy zvlášť bohatý, jak jsme ukázali ve sborníku o čase, a tehdy již takové očekávání také provázely různé projevy strachu a horečné přípravy. Pocit nutně nastávajícího brzkého konce lidem vydržel nejméně do třicetileté války, ba i po ní,

i když si právě tehdy mnozí asi řekli, že když Bůh nevyužil té úžasné příležitosti skoncovat se světem, kterou mu poskytli sami lidé, možná s ním má nějaké dlouhodobější plány. Zrodil se novověký “dějinný optimismus”. Ten původní, ze sedmnáctého století, měl ještě k našemu nynějšímu optimismu založenému na myšlence neustálého vývoje a všestranného “pokroku” hodně daleko. To, co dnes oslavujeme jako vítězství nad “středověkým tmářstvím”, mělo spíše podobu vyjádřenou Leibnizovým povzdechem o tom, že tento svět je nejlepší ze všech možných: tedy podobu rezignace na nějaké radikální zdokonalení, totální nápravu světa, jak si ji představovali ještě na počátku stejného století rosikrucianti. Lidé, kteří stále více pronikali do tajemství hmoty, objevili jednoduše, že hmotný svět se řídí vlastními zákony a je také proto nezávislejší na duchovním světě, než se předpokládalo dříve, a tím i nějak “trvanlivější” – lidská špatnost proto asi nezpůsobí, že slunce přestane vycházet. Svět tedy jako by přežil zase jeden svůj konec.

My jsme však spíše chtěli vyzkoumat, co vedlo křesťany – třeba již ty v Pavlově době, ale i mnohé pozdější – k takovému skoro stoicky přezíravému postoji k osudu světa. Svět už je nezajímavý, neboť víra je byla s to přenést již nyní do zcela jiných poměrů, než jaké vládou na světě, do předsíně království Božího. Tak mohlo také dojít k tomu, že si mnozí v různých dobách konec světa výslovně přáli a kazatelé po něm volali. Ale i to koneckonců známe z vlastní zkušenosti: když se něco velmi silně vzpírá podřídit se našemu ideálu, nepřejeme si nakonec jeho zánik? Tato psychologie platí dnes stejně jako za středověku.

Ale právě na ni nacházíme velmi pádnou odpověď již ve starověku – v biblické knize Jonáš. Jonáš, prorok Hospodinův, je Bohem poslán do Ninive, aby tomuto velkému a zpupnému městu kázal soud Boží. Jonáš ale Boží výzvu neuposlechne, což má za následek onu zvláštní příhodu s lodí, bouří na moři a rybou, která měla Jonáše spolknout a vyvrhnout opět na břeh. Jonáš se tedy nakonec proti vlastní vůli do Ninive dostane a nezbývá mu než úkol splnit. Živě si představíme, jak aktér tohoto příběhu Jonáš musí to město, kvůli kterému mu bylo vytrpět tolik zlých příhod, nenávidět – necht' se tedy soud Boží na něm naplní. Ale co to? Jonášovo rozhorlené a zřejmě velice autentické vystoupení způsobuje obrat v životě města – obyvatelé berou zvěst jím přinášenou vážně a hodlají z ní vyvodit důsledky. Hospodin nakonec město nevyvrátí, ale proti očekávání mu dává druhou šanci. Čtenáři tak před očima leží příběh, v němž se z ohlášeného a jistého konce stává nový začátek.

Vidíme tedy, že není konec jako konec. Obrátme nyní pozornost ke druhému úvodnímu textu. Je z vrcholného, možná už dokonce pozdního středověku a u takového textu bychom jistě očekávali, že v něm skonání světa bude vylíčeno v těch nejčernějších barvách. Ale není tomu tak – spíše na nás z toho úryvku dýchá zeleň svěží louky nebo lehce nadnesená modř nebe. Čím to?

Poučený čtenář by asi odpověděl, že v tomto mystickém spise ožívá prastaré učení alexandrijské křesťanské školy ze třetího století o tzv. *apokatastasis pantón*. To neznamená nic jiného, než že na konci světa, jak věřili Órigenés, Klemens a další, dojde k velkému obnovení původního řádu a harmonie, které byly na počátku stvoření, před jeho pádem do hříchu; proto také nebude žádného pekla, protože vše se – zásahem a mocí Kristovou – vrátí k této své původní dokonalosti. Badatel si pak bude lámat hlavu nad tím, jak a jakými

cestami se tato nauka třetího století, již dávno v církvi vyhaslá a odsouzená, dostala k reklúze (poustevníci žijící v dobrovolné úplné izolaci) na sklonku století čtrnáctého. Naše zamyšlení si neklade za cíl tuto složitou otázku rozřešit, ale spíše zaměřit pozornost ještě trochu jinam. Čteme-li totiž tento úryvek pozorně, všimneme si, že kromě celkového optimistického vyznění, které ostatně není novověkému čtenáři nesympatické, obsahuje ještě něco dalšího, a to příčinu, nebo odůvodnění takové na středověk neobvyklé naděje. Jen čteme pozorně od začátku: *Požehnaná Trojice učiní posledního dne velký SKUTEK...* Tento podivuhodný stav všeobecné nápravy tedy nenastane sám od sebe, ale zásahem Božím! Vskutku: kdyby Bůh jednal podle své spravedlnosti a podle norem vytýčených (nyní už křesťanským, to jest Novým) Zákonem, nemohl by jinak, nežli větší část lidstva odsoudit k zavržení v pekelných mukách. Bůh však není spoután žádným zákonem, ba ani svým vlastním, dokonce ani svým vlastním Slovem, kterým na počátku nové éry restrukturalizoval svět. To jen lidé, potažmo křesťané, jsou jím vázáni, protože nemají nic lepšího, podle čeho by se mohli řídit, než tento (Nový) Zákon. Dělají ale chybu, pokud upírají Bohu možnost vyslovit nějaké další slovo, kterým například vše obnoví.¹

Konec? Ovšemže. Jsme na konci světa. Čím ale všim takový konec může být, *neví žádný tvor a nebude vědět, dokud nebude dokonán*. Může to být i onen jonášovský konec, který není vůbec koncem, ale naopak novým začátkem.

¹ Pokud citovaný text Juliany z Norwiche vykládáme právě takto, dostává se nám do blízkosti teologů františkánské “nové školy”, tj. především Dunse Scota (jak jméno prozrazuje, pocházel z Britských ostrovů), kteří hlásali absolutní nespoutanost boží vůle, jež má takto svrchovanost třeba i nad logickými zákony